

บทที่ ๓

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในพระราชพิธีสิบสองเดือน

ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยมีองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกยกย่องเทิดทูนพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งแห่งชีวิต ทรงนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญในการบริหารจัดการบ้านเมืองให้ประชาชนมีความสงบร่มเย็นเป็นสุขจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนามีความสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านานซึ่งเป็นแบบฉบับของวัฒนธรรมไทยและเป็นที่พึ่งที่สำคัญของคนไทย เพราะพระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนประทีปส่องทางสว่างไสวในจิตใจเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการแสดงออกทางด้านการเมือง การปกครอง ศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดี อันได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกไว้เพื่อให้มีวิถีในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

ในพระราชพิธีสิบสองเดือน แสดงให้เห็นถึงสังคมไทยในอดีตที่มีแบบแผนและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ที่สืบทอดมาแต่โบราณกาลในการปฏิบัติงานด้านศาสนพิธี ไม่ว่าจะเป็นงานพระราชพิธีต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติเป็นประจำ หรืองานศาสนพิธีต่างๆ ที่ประชาชนชาวไทยทั่วๆ ไปปฏิบัติกันอยู่ในวิถีชีวิตก็ยังคงรักษาแบบแผนและแนวปฏิบัติแต่เดิมไว้ พิธีกรรมในรอบปีหรือประเพณี ๑๒ เดือน มีความสำคัญในสังคมเพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ในส่วนของราษฎรมีความเกี่ยวข้องกับการทำมาหากิน และความเชื่อหรือศาสนา ในส่วนของราชสำนักจะเกี่ยวข้องกับการเมืองและการปกครอง ความสำคัญดังกล่าวปรากฏหลักฐานเป็นวรรณกรรมที่บันทึกประเพณีในรอบปีไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งราษฎรและราชสำนักต่างหวังว่าการประกอบพิธีกรรมเป็นไปเพื่อความสงบเรียบร้อย ความอุดมสมบูรณ์ และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ดังนั้นแม้วิถีชีวิตจะเปลี่ยนไป แต่ยังคงมีการประกอบพิธีกรรมในรอบปีตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

จากเนื้อหาของหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือน ผู้วิจัยสามารถแยกพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในพระราชพิธีสิบสองเดือน ได้ดังตาราง ดังต่อไปนี้ คือ

ตารางที่ ๑ (เดือน ๑ ไทย) ไส้เรือเกลิงพิธีตรียัมพวาย

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
	๑) พระราชพิธีไล่เรือ พิธีนี้เป็นพิธีไล่น้ำหรือจะให้น้ำ ลดเร็วๆ เพื่อให้การเกี่ยวข้าวได้ สะดวกและได้ผลดีแต่ไม่ได้จัดทำ	

เดือน ๑ ไทย ไล่เรือเกลิงพิธัตริย์มพวาย	สม่ำเสมอทุกปี มักทำในปีที่น้ำลดเท่านั้น ในพิธีนี้ขบวนแห่คล้ายเสด็จพระราชดำเนินพระกฐินและให้อาลักษณ์หรือราชบัณฑิตอ่านคำประกาศตั้งสัตยาธิษฐานนมัสการพระรัตนตรัยเทพยดาและพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งนับเป็นสมมติเทพยดาแล้วอ้างความสัตย์ซึ่งมีต่อเทพยดาทั้งสามคือ วิสุทธิตhevpyดาอุปปาติกเทพยดาและสมมติเทพยดาขอให้บันดาลให้น้ำลดลง ๒) พระราชกุศลเลี้ยงขนมเบี้อง กำหนดเลี้ยงขนมเบี้องนี้ ว่าเมื่อพระอาทิตย์ออกสุดทางใต้ตกนิจเป็นวันที่หยุด จะกลับขึ้นเหนืออยู่ในองศา ๘ องศา ๙ ในราศีธนูเป็นถึงกำหนดเลี้ยงขนมเบี้อง ไม่กำหนดว่าเป็นกี่ค่ำวันใด การเลี้ยงขนมเบี้องนี้ ไม่ได้มีสวดมนต์ก่อนอย่างเช่นพระราชพิธีอันใดกำหนดพระสงฆ์ตั้งแต่เจ้าพระพระราชาคณะ ๘๐ รูปฉันในพระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย ขนมเบี้องนั้นเกณฑ์พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน ท้าวนาง เจ้าจอมมารดาเก่าเก่าแก่ พนักงานดาตปะรำตั้งเตาละเลงข้างห้องพระโรง การซึ่งกำหนดเลี้ยงขนมเบี้องนี้นับเป็นอย่างตรุษคราวหนึ่ง และเฉพาะต้องที่ทุ่งมีมันมากจึงเป็นเวลาเลี้ยงขนมเบี้อง แต่การเลี้ยงขนมเบี้องในแผ่นดินปัจจุบันนี้ ไม่ได้เสด็จออกมาหลายปีแล้ว ค่อนอยู่ข้างจะเป็นการมีดๆ ๓) การพระราชกุศลเทศนา	
---	--	--

	มหาชาติ เทศนาสำหรับแผ่นดิน เป็นพระราชกุศลนิจสมัยมีมาแต่เดิมนั้น ๓๓ กัณฑ์ ซึ่งมีกำหนดเครื่องกัณฑ์คล้ายบริหารกฐิน คือผ้าไตร แพร เงิน ๑๐ ตำลึง ขนมต่างๆ ดังเช่นกล่าวมาในเทศนาเดือน ๑๒ นั้น ธรรมเนียมแต่เดิมเคยเป็นเทศนามหาชาติ ๒ จบ ๒๖ กัณฑ์ อริยสัจ ๔ กัณฑ์ เดือนสิบสอง ๓ กัณฑ์ รวมเป็นเทศनावิเศษสำหรับแผ่นดิน ๓๓ กัณฑ์^๑	
--	--	--

ตารางที่ ๒ (เดือน ๒ ไทย) การพิธีมุขยาภิเศกเวียนพระโคกินเลี้ยง

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๒ ไทย การพิธีมุขยาภิเศกเวียนพระโคกินเลี้ยง	การพระราชกุศลถวายผ้าจำพรรษา พระราชประสงค์จะบำเพ็ญพระราชกุศลถวายผ้าจำพรรษตามอารามต่างๆ ที่มีพระบรมอัฐิและพระอัฐิ มีพิธีสวดมนต์เลี้ยงพระและถวายปัจจัยไทยทานแล้วทอดผ้าสดับปกรณ์ของหลวงแต่กำหนดที่จะถวายเมื่อใดนั้นไม่แน่ สุดแต่ว่างราชการเวลาใดในเขตจิวรกาล คือตั้งแต่เดือน ๑๒ แรม ๑ ค่ำ ไปจนถึงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นใช้ได้ทั้งสิ้น	เป็นพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นการรับเสด็จพระอิศวรที่จะเสด็จมาเยี่ยมโลกมนุษย์ เป็นเวลา ๑๐ วัน ปัจจุบันประกอบการพระราชพิธีในเทวสถานสำหรับพระนคร ๒ หลัง ได้แก่ สถานพระอิศวร (สถานใหญ่ หรือโบสถ์ใหญ่) สถานพระมหาวิฆเนศวร (สถานกลาง หรือโบสถ์กลาง) โดยมีกำหนดพิธี เริ่มตั้งแต่คณะพราหมณ์ผู้ประกอบ พระราชพิธี เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเทวรูปหลวง ประกอบด้วย พระ

^๑กระทรวงวัฒนธรรม.พระราชพิธีสิบสองเดือน.(ออนไลน์).แหล่งที่มา<http://www.m-culture.go.th>. ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

		อิศวร พระอุมา และมหาวิฆเนศ ระหว่างนั้น คณะพราหมณ์ผูก พรต กระทำ การสวดบูชา สรรเสริญ และยกอุลูป (การ ถวายเป็นเครื่องบูชาใส่โตก สวดคำ ถวายเป็น) เป็นการพิเศษทุกคืน โดยมีเครื่องถวายสักการะ ประกอบด้วย ข้าวตอก กล้วย ส้ม เป็นต้น ^๒
--	--	---

ตารางที่ ๓ เดือน ๓ การพิธีธำเนยเทะห์

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
	การพระราชกุศลมาฆบูชา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตามแบบโบราณบัณฑิตได้นิยมไว้ว่า วันมาฆบูชาจะมีพระจันทร์เสวยฤกษ์มาฆะเต็มบริบูรณ์ เป็นวันที่พระอรหันต์พุทธสาวก ๑๒๕๐ ได้ประชุมกันพร้อมด้วยองค์สี่ประการ เรียกว่าจาตุรงคสันนิบาต พระพุทธเจ้าได้ตรัสเทศนาโอวาทปาติโมกข์ในที่ประชุมสงฆ์ เป็นการประชุมใหญ่ และเป็น การ อัจฉรย์ในพระพุทธศาสนา นักปราชญ์จึงได้ถือเอา เหตุ นั้น กอ บ การสักการบูชาพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ๑๒๕๐ พระองค์นั้นให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสและ	พิธีธำเนยเทะห์ หรือธัญเทะห์ เป็นพิธีเผาข้าวเพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน หรือความอุดมสมบูรณ์ของธัญญาหารในแต่ละปี ทั้งนี้ถือเป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ ความสำคัญของพิธีนี้จะอยู่ที่การเผาซึ่งข้าว เผาฟางข้าว ในท้ายพิธี เพราะ หลังจากนวดข้าวเสร็จสิ้น สิ่งที่เหลือก็คือฟางข้าว ซึ่งข้าวและเศษข้าวเปลือกที่ไม่มีเมล็ดภายในเมล็ดลีบ เมล็ดที่ไม่สมบูรณ์คนไทยเชื่อว่า สิ่งที่ทำให้ข้าวเป็นอย่างนี้ คือ ภูตผี ปีศาจ เสนียดจัญไร เป็นผู้ทำ เป็นสิ่งอยู่ภายในเมล็ดข้าว ด้วยเหตุนี้จึงมีการเผาซึ่งข้าว ฟางข้าว เพื่อไล่สิ่งไม่ดีออกไปในการเพาะปลูกครั้ง

^๒ เรื่องเดียวกัน.

เดือน ๓ การพิธีธำเนยพะเห่	สังเวช การพระราชกุศลนั้นเวลาเช้าพระสงฆ์วัดบวรนิเวศน์และวัดราชประดิษฐ์ ๓๐ รูป ฉันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลาค่ำเสด็จออกทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว พระสงฆ์สวดทำวัตรเย็นเหมือนอย่างที่วัดแล้ว จึงได้สวดมนต์ต่อไป มีสวดคาถาโอวาทปาติโมกข์ด้วย สวดมนต์จบทรงจุดธูปเทียนรายตามราวรอบพระอุโบสถ ๑๒๕๐ เล่ม มีประโคมด้วยอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงได้มีเทศนาโอวาทปาติโมกข์กัณฑ์ ๑ เป็นเทศนาทั้งภาษามครและภาษาสยาม เครื่องกัณฑ์จิวรเนื้อดี ผืนหนึ่ง เงิน ๓ ตำลึงและขนมต่างๆ เทศน์จบพระสงฆ์ซึ่งสวดมนต์รับสัพพีทั้ง ๓๐ รูป การมาขมูชานี้เป็นเดือนสามบ้าง เดือนสี่บ้าง ตามวิธีปักษคณนาฝ่ายธรรมยุติกนิกาย แต่คงอยู่ในเดือนสามโดยมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทุกปีมิได้ขาด แต่ในแผ่นดินปัจจุบันนี้ เสด็จออกบ้าง ไม่ได้ออกบ้าง เพราะมักจะเป็นเวลาประสพกับที่เสด็จประพาสหัวเมืองบ่อยๆ ถ้าถูกราวเสด็จพระราชดำเนินไปประพาสบางปะอินหรือพระพุทบาท พระพุทธานาย พระปฐมเจดีย์ พระแท่นดงรัง ก็ทรงทำมาขมูชาในสถานที่นั้นๆ ขึ้นอีกส่วนหนึ่งต่างหากนอกจากในพระบรมมหาราชวัง การพระราชกุศลเลี้ยงพระ	ต่อไปจะเหลือไว้แต่สิ่งดีๆ นอกจากปิดเป่าสิ่งไม่ดีออกไป พิธีศิวาราตรีคืนแห่งพระศิวะ หรือ ราตรีแห่งพระผู้เป็นเจ้า พิธีแห่งการลอบบาป ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะจัดให้มีขึ้นเป็นประจำในวันเพ็ญเดือน ๓ ของทุก ๆ ปี
---	--	---

	ตรุษจีนการนี้เกิดขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องด้วยพววจีนนำสิ่งของมาถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมากมาจนเหลือเฟือ จึงจัดบำเพ็ญพระราชกุศล โปรดให้มีเลี้ยงพระสงฆ์รวม ๓ วัน ทั้งให้กรียาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ให้จัดเรือขนมจีนมาถวายเปลี่ยนเวอร์กันไปทั้ง ๓ วันไม่มีการสวดมนต์ วิธีอนุโมทนาของพระสงฆ์ในการตรุษจีนนี้จึงไม่เหมือนกันทั้ง ๓ วัน บางวันก็มีสัพพะพุทธานุภาพบางวันก็ไม่มีเมื่อพระสงฆ์ฉันเรียบร้อยแล้วมีการเลี้ยงข้าราชการและทรงปล่อยปลาทุกวันทั้งทรงบำเพ็ญพระราชกุศลนี้ การตรุษจีนนี้กระทำในเดือนยี่ (เดือน ๒ ไทย)บ้าง เดือน ๓บ้าง^๓	
--	--	--

ตารางที่ ๔ เดือน ๔ การพิธีสมโภชฉัตร

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
	เรียกว่า ตรุษฝ่ายพุทธศาสตร์ เริ่มการจัดงานโดย พนักงานตั้งบาตรน้ำ บาตรทราย จับด้ายมงคลในโรงราชพิธีทั้ง ๔ ทิศ พระนคร และในพระราชนิเวศน์ จากนั้นอัญเชิญ พระพุทธปฏิมากร มาประดิษฐาน อาราธนาพระมหา	

^๓ เรื่องเดียวกัน.

เดือน ๔ การพิธีสัมพัจฉรฉินท์	เถรานุเถร ผลัดเปลี่ยนกันมา จำเริญพระปริตร ในโรงราชพิธีทุก ตำบล เมื่อพระมหาเถรเจ้าจำเริญ พระอาณานัญญสูตรในราตรี หมู่ ทหารยิงปืนใหญ่รอบพระนคร ฝ่ายพราหมณาจารย์ ประชุมกัน ผูกพรตกระทำการพระราชพิธี ใน พระเทวสถานหลวง ตั้งเครื่องพลี กรรมสังเวย บวงสรวงพระเทวรูป ทั้งมวล แล้วเปลี่ยนเวร กันอ่าน อาคม ในทิวาราตรีทั้งสาม ครั้น ถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เพลาบ่าย ชาย แสง พระครูพรหมพรตพิธีกับชีพ่อ พราหมณ์ทั้งหลาย ก็เชิญจตุโลก पालเทวรูป ขึ้นเสลี่ยงงา แห่เข้า มายังโรงพิธีในพระราชานิเวศน์ กระทำการทักษิณสันวาระ สามรอบ แล้ว พราหมณาจารย์ทั้งหลายก็ สมათานบัญญัติกลีศ ในสำนัก สมเด็จพระสังฆราช เสร็จแล้วก็แห่ พระเทวรูปทั้ง ๔ ออกไป ประดิษฐานไว้บนเกย อันกระทำ ไว้หน้าโรงราชพิธีทั้ง ๔ ทิศ พระ นคร^๔	
---	---	--

ตารางที่ ๕ เดือน ๕ พระราชพิธีเผด็จศึกลดแจตรหรือเจตรอกสนาม

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
	การสังเวยเทวดา สมโภช	พระราชพิธีศรีสัจปาน

^๔ คลังปัญญาไทย.พระราชพิธีสิบสองเดือน.(ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.panyathai.or.th>.
๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

เดือน ๕ พระราชพิธีเผด็จศึกลด แจตรหรือเจตรออกสนาม	เครื่อง เลี้ยงโต๊ะปีใหม่ การสมโภชเครื่องในท้ายพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ เป็นธรรมเนียมมีมาแต่เดิม แต่ครั้งเมื่อถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเสาะหาแบบอย่างการพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งมีในกฎมนเทียรบาล มาประกอบกับธรรมเนียมใหม่ๆ แล้วตั้งขึ้นเป็นแบบอย่างย่อ ๆ ต่อมามีหลายอย่าง แต่ในการเรื่องเลี้ยงโต๊ะนี้ เกิดขึ้นด้วยการสมโภชเลี้ยงลูกขุน มีในพระราชพิธีเก่าๆ หลายแห่ง มีการบรมราชาภิเษก เป็นต้น ทรงเห็นว่าตรงกันกับเรื่องเลี้ยงโต๊ะ ก็ดูเป็นการนำเล่นอยู่ เพราะได้ทั้งการเก๋การใหม่เป็นเหตุให้เกิดความสมัครสมานพร้อมมูลกันจึงได้ทรงตั้งแบบขึ้นในวันขึ้นค่ำหนึ่งเดือน ๕ นี้ พระราชพิธีศรีสังจปานกาล คือถือน้ำพิพัฒน์สังจา ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีใหม่ โดยให้ข้าราชการที่เข้าพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ต้องไปกราบนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระแก้วมรกต พระสารีริกธาตุเจดีย์ และพระรัตนตรัย ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พิธีสงกรานต์ การพระราชพิธีสงกรานต์ในการเฉลิมฉลองนี้ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ทรง	กาล คือถือน้ำพิพัฒน์สังจา จากนั้นจึงรับพระราชทานน้ำ พระพิพัฒน์สัตยาในพระบรมมหาราชวังต่อไป ครั้นมา ใน รัช สมัย ข อง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มพิธีพุทธ เข้า ไป ควบ คู่ กับ พิธีพราหมณ์ และเปลี่ยนแปลงรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในช่วงขั้นตอนของพระราชพิธี เพื่อให้กระชับและสะดวกต่อผู้ปฏิบัติมากขึ้น เช่น งดการถวายภัตตาหารเช้าแต่พระสงฆ์ที่มาเจริญพระพุทธมนต์ กับทั้งยังได้พระราชทานพระบรมราขานุญาต ให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมพระราชพิธีนี้ สามารถรับประทานอาหารเช้ามาก่อนเข้าพิธีได้ เพื่อป้องกันการเจ็บป่วย หรือเป็นลม พระราชพิธีคเชนทรัศวสนาน เป็นพิธีของพราหมณ์ พฤติบาศทอดเชือก ตามเชือกเป็นกระบวนเรื่องคชกรรมกรของหมอช้าง ทำเพื่อให้เจริญสิริมงคลแก่ช้างซึ่งเป็นพระราชพาหนะและเป็นกำลังแผ่นดินและบำบัดเสนียดจัญไรในผู้ซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ในการช้างทั้งปวง แต่การพิธีนี้เฉพาะเหมาะกับคราวที่ควรจะประกอบพิธีอื่นหลายๆอย่างเช่นเดียวกับช้างและม้าเป็นต้นพิธีนี้ทำปีละสองครั้งคือทำเดือน ๕ ครั้งหนึ่งกับ
--	---	--

	พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กำหนดธรรมเนียมปฏิบัติเป็นแบบแผนเพิ่มขึ้น คือแต่เดิมมีพิธีเสกน้ำสรงมูรธาภิเษก ก่อพระเจดีย์ทราย ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทรงถวายไตรจีวร และภัตตาหารเพล แก่พระสงฆ์ซึ่งมักเป็นข้าวแซ่ตามเทศกาล	เดือน ๑๐อีกครั้งหนึ่งเพื่อให้พระเจ้าแผ่นดินทอดพระเนตรตรวจตราชมเชยราชพาหนะทั้งปวงปีละสองครั้งและเป็นการตระเตรียมเครื่องสรรพศาสตราวุธ และพลทหารให้พร้อมมูลอยู่เสมอแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ได้มีประเพณี
--	---	---

ตารางที่ ๖ เดือน ๖ พิธีไพศาย์จรดพระราชวัง

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๖ พิธีไพศาย์จรดพระราชวัง	พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเพิ่มพิธีสงฆ์ในการพระราชพิธีนี้ด้วย โดยแยกออกเป็นพระราชพิธีต่างหากเรียกว่า พระราชพิธีพืชมงคล และได้จัดพิธีไว้คนละวัน การพระราชพิธีพืชมงคลเป็นพิธีสงฆ์ นิมนต์พระสงฆ์ ๑๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์ ทำขวัญพืช พระราชพิธีวิสาขบูชา วิสาขบูชา คือ การบูชาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (วิสาขบูชา) เป็นวันสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา วันหนึ่ง เพราะเป็นวันที่ตรงกับวันประสูติ วันตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณและวันเสด็จดับ	พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชพิธีที่มีมาแต่โบราณกาล แบ่งการปฏิบัติออกเป็นสองพิธี คือ พระราชพิธีพืชมงคลกับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ แต่เดิมนั้นมีแต่พิธีพราหมณ์อย่างเดียว พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จัดขึ้นเพื่อเป็นสิริมงคลแก่พันธุ์พืช เพื่อจะได้นำไปปลูกให้เจริญงอกงาม บริบูรณ์พูนผล และเป็นสวัสดิมงคลบำรุงขวัญกำลังใจแก่ประชาชนผู้ประกอบภารกิจการ

^๕ เรื่องเดียวกัน.

	ชั้นปรีณิพพานของพระพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำ ในการอุปถัมภ์ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนามีการสร้างวัดวา อาราม ส่งเสริมให้ประชาชนได้ เรียน รู้ คำ สอน ใน ทาง พระพุทธศาสนา ทรงสถาปนา แต่งตั้งพระสงฆ์ที่ช่วยอบรมสั่ง สอนประชาชนให้เป็นคนดีมีศีล มี ธรรม ให้ดำรงสมณศักดิ์ในระดับ ต่าง ๆ เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ จน พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมา ตามยุคตามกาลสมัยที่พอสืบค้น ได้^๖	
--	--	--

ตารางที่ ๗ เดือน ๗ ทูลนํ้าล้างพระบาท

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๗ ทูลนํ้าล้างพระบาท	การพระราชกุศลสลาภกัฏฐา ในวันวิสาขบูชาแต่เพราะการพระ ราชพิธีสำหรับเดือน ๗ได้ยกเลิก ว่างเว้นไปตลอดเดือนด้วยเป็นฤดู ฝน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯให้มี สลาภกัฏฐา เป็นการกุศลขึ้นแทน การพิธีนี้ให้พระสงฆ์จับสลาก ตามแต่ผู้ใดจะได้สลากกัฏฐา นับเป็นกัฏฐาอันหนึ่งในเจ็ดอย่าง ไม่ได้กำหนดเวลาทำพิธีไว้แน่นอน การพระราชกุศลหล่อเทียน พรรษา การพระราชกุศลนี้กระทำ เป็นการประจำปีไม่ขาด คือใน	พระราชพิธีเคณฑ์คือทิ้ง ข่าง เป็นพิธีการของพราหมณ์ที่ ทิ้งข่างเสี่ยงทายตามตำรับไตร เพท เป็นพิธีให้อุ่นใจเหมือน อย่างแทงพระบทลงดูหรือเป็น พิธีทำอุบายห้ามการประทุษร้าย ไม่ให้เกิดขึ้นในเมืองโดยเสี่ยง ทายเห็นว่า พระบารมีพระเจ้า แผ่นดินยังมากอยู่

^๖ เรื่องเดียวกัน.

	บรรดาวัดหลวงที่มีนิตยภัตรสองสลังแล้วจะมีเทียนพรรษาเวลาที่จะหล่อเทียนก็บอกบุญไปยังพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทั้งฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และเจ้าภาชีนายอากร มีการประชุมใหญ่ในวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๗ ทุกปีมิได้ขาดสำหรับป้อธิกมาส รอกการหล่อเทียนไว้ในวันขึ้น ๘ ค่ำเดือน ๘ บุรพสาธ รูปสัณฐานของเทียนพรรษานั้น วังหลวงกับวังหน้าไม่เหมือนกัน วังหลวงใช้รูปบัวปลายเสาวังหลวง วังหน้าใช้รูปบัวปลายเสาวังหน้า^๗	
--	---	--

ตารางที่ ๘ เดือน ๘ เข้าพรรษา

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๘ เข้าพรรษา	การพระราชพิธี เป็นประเพณีเมื่อถึงฤดูฝนพระสงฆ์หยุดอยู่ ณ เมืองใดเมืองหนึ่ง เป็นการจำพรรษาในที่สงัดแห่งใดแห่งหนึ่งเช่นเดียวกับที่พระพุทธรูปเจ้าทรงปฏิบัติเมื่อเข้าพรรษาแล้วไม่ให้ท่องเที่ยวไป ต้องอยู่จำพรรษาในวัดแห่งเดียวให้ครบ ๓ เดือน การพระราชกุศลฉลองเทียนพรรษา เทียนพรรษานี้เมื่อ	

^๗ วิกิพีเดีย. พระราชพิธีสิบสองเดือน.(ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://th.wikipedia.org> . ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

	ประดับประดาเครื่องพิมพ์สีผึ้งเรียบร้อยแล้ว ก็ส่งไปตามหัวเมืองให้ทันจุด เหลือนอกนั้นให้เป็นของกรุงเทพ ฯ ให้ยกมาตั้งที่เฉลียงท้องพระโรง มีสายสิญจ์วงรอบพระสงฆ์ราชาคณะ ๒๐ รูป เริ่มสวดตั้งแต่เริ่มขึ้น ๑๓ คำ พระพุทธรูปให้พระปางห้ามสมุทรเป็นประธาน ในพิธีขึ้น ๑๔ คำ เลี้ยงพระ ๑๔ คำ กลางคืนล่างขึ้น ๑๕ คำ เข้าจึงเสด็จพระราชดำเนินออกเลี้ยงพระสงฆ์ราชาคณะ ๓๐ รูป เทียนพรรษาที่จุดนั้น ต้องใช้ไฟฟ้าส่องด้วยพระแว่นลงยาราชาวดี เพราะต้นตำราบอกว่ามาจากดวงอาทิตย์ เป็นไฟบริสุทธิ์ถือว่าเป็นมงคล^๘	
--	---	--

ตารางที่ ๙ เดือน ๙ ตุลาคม

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๙ ตุลาคม	พระราชพิธีพืชมงคล ต่อ มาได้ทำพร้อมกับพิธีสงฆ์ โรงพิธีคล้ายกับโรงพิธีอื่นๆ เป็นพิธีที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้บันดาลให้ฝนตกใหญ่ ได้กล่าวมาแล้วในพิธีพืชมงคล ลักษณะพิธีพืชมงคลเป็นพิธีประจำปี เว้นปีใดที่ฝนตกบริบูรณ์	พิธีตุลาคม เป็นพระราชพิธีสะเดาะเคราะห์หรือบำเพ็ญทานพระราชพิธีนี้ให้เอาเงินชั่งให้เท่าพระองค์ แล้วสะเดาะพระเคราะห์ให้แก่พราหมณ์มีตราชูใหญ่อยู่กลางท้องพระโรง พระเจ้าแผ่นดินทรง"ถีบ"(ชั่ง) แล้ว พระอัครมเหสีถีบแล้ว

^๘ เรื่องเดียวกัน.

	พระราชกุศลในวันประสูติสมเด็จพระบูรพกาวี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีพระชนมพรรษา ก็ทรงโปรดฯให้มีการเฉลิมฉลองครีกครั้งขึ้นบ้าง คล้ายๆ งานแซยิด ทรงโปรดฯให้ม้งาน ๓ วัน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ๖๐ รูปเท่าพระชนมายุ มีพระธรรมเทศนา ๕ กัณฑ์ มีพระราชพิธีสมโภชธาภิเษก แล้วเสด็จออกมหาสมาคมให้ขุนนางข้าราชการเข้าเฝ้าถวายพรชัยมงคล^๙	พระราชทานทรัพย์แก่พราหมณ์แห่งกลับแล้วมีงานสมโภชเลี้ยง พระราชพิธีพืชมงคล เป็นพิธีสำคัญมีมาแต่โบราณ จะเล็กเสียไม่ได้ พระราชพิธีนี้เมื่อครั้งสุโขทัยเป็นพิธีของพราหมณ์
--	---	--

ตารางที่ ๑๐ เดือน ๑๐ ภัทรมหพิธีสารท

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๑๐ ภัทรมหพิธีสารท	พระราชกุศलगานุกาล ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เจ้าพนักงานได้เชิญพระบรมอัฐิเท่าจำนวนที่เคยดับปรกณ์มาแต่ก่อนออกไปประดิษฐานบนพระที่นั่งเสวตฉัตรและโต๊ะจีน ทั้งในพระราชวังบวรฯ และหอพระนาคก็มีการพระราชกุศลตามเคยเหมือนกาลานุกาลอื่นๆ การพระราชกุศลตักบาตรน้ำผึ้ง เพิ่งเกิดใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการที่ทำนั้นไม่สู้จะ	พระราชพิธีสารทซึ่งจะมีต่อปลายเดือนภายหลังพิธีแรก พิธีภัทรบ ท นี้เป็น นักขัตฤกษ์ มหาชนทำมธุปายาสทาน และจะเด็ดรวงข้าวสาละเป็นปฐุมเก็บเกี่ยว พราหมณ์ทำพิธีกรรม สรวงสังเวชบูชาพระไกรสพ อ่านพระเวทย์แผยศิลาโลยเพื่อบำบัดอุบัตินจัญไร มหาชนเก็บเกี่ยวข้าวมาทำมธุปายาสยาคุเลี้ยงพราหมณ์เพื่อจะให้ป็นมงคลแก่ข้าวในนา ดังนั้นพราหมณ์ผู้รู้เพทางศาสนาจึงกระทำพิธีภัทร

^๙ เรื่องเดียวกัน.

	เป็นราชการสำหรับแผ่นดินนักทำ เป็นส่วนธรรมยุติกาหรือเฉพาะ แต่วัดบวรนิเวศน์ด้วยทรงผนวช อยู่ที่วัดบวรนิเวศน์เหตุที่มีการตัก บาตรน้ำผึ้งขึ้นเพราะถือน้ำผึ้ง เป็นทั้งยาและอาหารและการพระ ราชกุศลนี้ยังคงดำเนินอยู่ พระราชพิธีการเฉลิมพระ ชนมพรรษา เป็นงานฉลอง พระพุทธรูปประจำพระชนมายุซึ่ง ได้เริ่มทำกันมาตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว โดยจัดเป็นงานสมโภช ในวันสวดมนต์ถือน้ำในเดือน ๕ และวันสงกรานต์ ซึ่งกำหนดทาง จันทรคติ เนื่องจากเป็นงานใหญ่ และทราบกันทั่วไปผู้เข้าเฝ้ามาก จึงต้องใช้ห้องพระโรงพระที่นั่ง อนันตสมาคม (องค์เก่า) เป็นที่จัด ในวันนั้นจะฉลองพระพุทธรูป ประจำพระชนมายุ ทั้งที่ทรงสร้าง ไว้ก่อนๆ และองค์ใหม่ที่สร้าง ประจำปีนั้น แต่องค์ใหม่นี้จะ จัดประดิษฐานบนพานทองซึ่ง ตั้งอยู่บนโต๊ะจีนและจัดเครื่อง บูชาเป็นพิเศษได้นิมนต์พระสงฆ์ จำนวนเท่าพระพุทธรูปประจำ พระชนมายุ สวดมนต์เย็น และ ฉันเช้า แล้วถวายเทศนามงคล วิเศษตอนค่ำหนึ่งกัณฑ์ และ ดอกไม้เพลิงบูชา ๒ คั่น ส่วนตอน เฉลิมนั้นได้กำหนดวันทำทางสุริ ยคติ ซึ่งคนไทยในสมัยนั้นถือว่า เป็นวันนบอย่างฝรั่งไม่มีใครจะ ทราบกันข้ามมักจะปิดๆ บังๆ กัน เสียด้วย งานตอนนี้คนข้างนอกจึง	บทย่อยบาปเพื่อจะรับรูปายาส และยาคุศัพทสาส์
--	---	---

	ไม่มีใครทราบทำกันแต่ภายในพระบรมมหาราชวังจึงได้กลายเป็นงานย่อยๆ ไม่สำคัญไป ^{๑๐}	
--	---	--

ตารางที่ ๑๑ เดือน ๑๑ อาศุขยแข่งเรือ

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๑๑ อาศุขยแข่งเรือ	พิธีออกพรรษา และลอยพระประทีป ตั้งแต่วันแรม ๕ ค่ำจนถึงสิ้นเดือนพระกฐิน ประเพณีแห่เสด็จทอดผ้ากฐิน โดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เมื่อพระมหา กษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินทอดผ้ากฐิน ณ วัดที่อยู่ริมแม่น้ำก็จะเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนเรือรบที่ได้จัดขึ้นและแห่แหมไปตามลำน้ำทั้งนี้เพื่อให้ไพร่ฟ้าประชาชนได้สนุกสนานรื่นเริงในโอกาสที่มีงานกุศลอีกด้วยเรือรบที่จัดเข้ากระบวนนี้เป็นเรือรบที่ใช้ทำการรบในลำน้ำมีขนาดเล็กต้องใช้ฝีพาย เรือรบที่สำคัญใช้เป็นเรือพระที่นั่ง เช่น เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งอนันต	

^{๑๐} สำนักบริหารยุทธศาสตร์ และบูรณาการการศึกษาที่ ๔ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา <http://www.osmie4.moe.go.th> . ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

	ราชานาค แกะสลักปิดทองอย่างสวยงาม ^{๑๑}	
--	--	--

ตารางที่ ๑๒ เดือน ๑๒ พิธีจองเปรียงลดชุดลอยโคม

พระราชพิธีสิบสองเดือน	พิธีกรรม	
	พุทธ	พราหมณ์
เดือน ๑๒ พิธีจองเปรียงลดชุดลอยโคม	พระราชพิธีจองเปรียง ครั้นเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วพระราชพิธีนี้จึงเป็นการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ พระจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และพระพุทธบาท ได้กำหนดการยกโดยไว้ว่าถ้าปีใดที่มีอธิกมาส ให้ยกโคมขึ้นตั้งแต่วันแรม ๑๔ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนอ้าย (เดือน ๑ ไทย) เป็นวันลดโคม พระราชพิธีพระราชกุศลฉลองไตรปีถือเป็นเพียงการพระราชกุศลประจำปีโดยได้นิมนต์พระราชาคณะฐานานุกรมและเปรียญทั่ว ปวง ซึ่งได้รับพระราชทานไตรปี มาประชุมพร้อมกันและทำพิธีฉลองไตรปีกันเท่านั้น พระราชพิธีพระราชกุศลกาลานุกาล เป็นการกระทำพิเศษขึ้นกว่าแต่เก่า และต่อจากการฉลองไตรปีในวันแรม ๒ ค่ำ เพื่อนิมนต์พระสงฆ์ที่ฉลองไตรได้สดับปกรณ์กาลานุกาลตามรายองค์พระบรมอัฐิและพระอัฐิ การพระราชกุศลแจกเบี้ยหวัดไม่มีกำหนดแน่ว่าวันใด แต่คง	พระราชพิธีจองเปรียง พระราชพิธีที่ทำอยู่ในปัจจุบันเป็นของพราหมณ์พิธีจองเปรียงนี้เป็นการพิธียกโคมขึ้นบูชาพระเป็นเจ้าทั้งสาม คือพระอิศวร พระนารายณ์และพระพรหมในศาสนาพราหมณ์ พระราชพิธีกะติเกยาเป็นพิธีตามเพลงคอยรับพระเป็นเจ้าจะเสด็จลงมา แต่ก่อนเคยทำในเดือนอ้าย (เดือน ๑ ไทย) แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนมาทำในเดือน ๑๒ การที่จำกำหนดพระราชพิธีเมื่อใดเป็นหน้าที่ของโหรต้องเขียนฎีกาถวายพิธีนี้เป็นพิธีพราหมณ์แท้

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน.

	อยู่ในวันจันทร์หรือวันพุธข้างแรม เดือน ๑๒ ซึ่งมีขึ้นในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวชจะรับพระราชทานเบี้ยหวัดเป็นเงินไม่ได้ จึงทรงทำเป็นตัวอุทิศเป็นสิ่งที่ควรแก่สมณบริโศกตามจำนวนเงินเบี้ยหวัดและโปรดเกล้าฯ ให้มีการมงคลในวันแรกของการแจกเบี้ยหวัดนี้ โดยนิมนต์เฉพาะแต่พระราชวงศานุวงศ์ที่ทรงผนวชเข้ามารับพระราชทานฉัน^{๑๒}	
--	---	--

สรุปว่า พระราชพิธีสำหรับ พระนครที่เคยมีมาแต่ก่อนอาศัยที่มาเป็นสองทางคือ จากตำราไสยศาสตร์ จากศาสนาพราหมณ์ทางหนึ่ง และจากพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง แต่มีบางพิธีมาจากต้นเหตุทั้งสองนี้ แล้วได้คละระคนกันขึ้นก็มีอยู่บ้าง แต่เดิมพระเจ้าแผ่นดิน และชาวพระนครนับถือศาสนาพราหมณ์ การพิธีใดในศาสนาพราหมณ์ การพิธีใดที่เป็นศรีสวัสดิมงคลก็ยึดถือปฏิบัติกันมา ครั้นต่อมาเมื่อชาวไทยหันมานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีได้มีฤกษ์และพิธีใด ๆ เข้ามาปะปน ก็นำเอาพิธีต่างๆ ในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งไม่ขัดต่อคติทางพระพุทธศาสนามาใช้ปฏิบัติแทรกไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในทางใจ ดังที่เคยเชื่อถือมาก่อนแล้วนั่นเอง

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.